

Zb. Odsjeka povij. znan. Zavoda povij. druš. znan. Hrvat. akad. znan. umjet., 21(2003), str. 321-367

Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima (1901-2001): Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima, prir. Jure Bogdan, Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim, 2001., 1214 str. (ilustracije I-CV)

Tragovi Hrvatskoga zavoda sv. Jeronima, službeno ustanovljenog papinskim breveom *Sclavorum gentem* 1.VIII.1901. zadiru u doba kasnoga srednjeg vijeka. Svoj povijesni hod započinje još 1453. godine kada je papa Nikola V. dao udruzi hrvatskih iseljenika u Rimu crkvu sv. Marine i zemljište uz nju, gdje su oni izgradili gostinjac i bolnicu. Hrvatska bratovština, *Venerabilis societas confallonorum sclavorum Burghi S. Petri*, u idućim će stoljećima biti središnjom ustanovom za okupljanje, zbrinjavanje i pružanje pomoći iseljenim Hrvatima a i našijencima koji su u Vječni Grad dolazili iz hodočasničkih pobuda.

U prigodi stoljetnice sadašnjega Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima objavljen je Zbornik radova u kojemu se predstavlja povijesni razvoj i uloga Zavoda za povijest Crkve u Hrvata, ali i za povijest hrvatske iseljeničke skupine u Rimu.

Zbornik otvara uvodno slovo sadašnjeg rektora Zavoda Jure Bogdana (9.-13.), u kojemu se sažeto iznose kronološki podaci iz povijesti Zavoda te ukratko razmatraju ciljevi izradbe tako opsežna monografskog djela.

Početna cjelina naslovljena je "Zavod kroz povijest: prvi pokušaji uspostave i organiziranja, konačno utemeljenje i djelovanje do danas" (15.-396.). Prvi uradak ("Hrvatski kolegij u Rimu prije apostolskog pisma *Sclavorum gentem*", 17.-98.) opsežan je tekst koji potpisuje Slavko Kovačić. Iscrpno, na osnovi gradiva iz zavodske pismohrane, prikazani su pokušaji da se tijekom druge polovine XVI. stoljeća gostinjac i bolnica sv. Jeronima pretvore u kolegij za školovanje bogoslova iz hrvatskih biskupija. Ukazano je na višestruke teškoće s kojima se Kolegij suočavao tijekom višekratnih etapa djelovanja (nedovoljan broj pitomaca, problemi s hrvatskom bratovštinom, novčane teškoće i dr.). U prilogu rada autor objavljuje popis studenata iz razdoblja djelovanja Zavoda prije 1901. godine. Slavko Kovačić autor je i priloga "Mučni počeci sadašnjega Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu od preustroja g. 1901. i neslužbenog otvaranja g. 1911. do naglog prekida djelovanja g. 1915." (99.-124.). Riječ je o zasigurno najtežem razdoblju u povijesti Zavoda, tijekom kojega su (breveom pape Lava XIII. iz 1901.) ukinuti dotadašnji gostinjac i kaptol te sva imovina dodijeljena nanovo ustrojenom kolegiju za hrvatske svećenike. Uslijedilo je protivljenje talijanske političke javnosti (osobito protiv izraza *pro Croatica gente* u imenu Zavoda), upletanje stranih diplomacija te promjena zavodskog imena u *Collegium S. Hieronymi Illiricorum*. Tek 1911. godine, nakon dugogodišnjeg otezanja, Zavod je konačno otvoren, ali je njegov kontinuitet već nakon četiri godine prekinuo Prvi svjetski rat.

Ne manje tegotno razdoblje iz povijesti Zavoda (1915.-1928.) detaljnim prilogom raščlanjuje Stjepan Razum ("Zavod svetog Jeronima između 1915. i 1928. – političko-pravne dvojbe", 125.-334.). Opstojnost Zavoda u tom se vremenu svela samo na osobu zavodskog ravnatelja, dočim su od 1924. zavodskom imovinom u ime Kraljevine SHS upravljali jugoslavenski poslanici u Italiji odnosno pri Svetoj Stolicu. Razlog višegodišnjeg zadržavanja uprave bilo je sporno pitanje oko imenovanja članova Upravnog vijeća zavodskom imovinom, te posebno zahtjev poslanstva pri Svetoj Stolicu da za ravnatelja bude imenovan Hrvat. Nakon dugotrajnih pravno-političkih prijedloga, Kraljevina SHS je 1928. predala upravu zavodskom imovinom predstavnicima Svete Stolice, a za novog ravnatelja imenovan je Hrvat Jakov Čuka.

"Zavod sv. Jeronima od konačnog rješenja do kraja drugoga svjetskog rata (1928.-1945.)" (335.-351.) naslov je priloga Grge Grbešića. Riječ je o razdoblju koje su obilježila dva iznimno važna događaja: prvi je dolazak Hrvata na mjesto rektora Zavoda (J. Čuka), a drugi gradnja nove zavod-

ske zgrade. Na osnovi arhivske građe Zavoda sv. Jeronima i Hrvatske biskupske konferencije, kao i autobiografskog rukopisa savjetnika jugoslavenskog poslanstva pri Svetoj Stolic, svećenika Nikole Moscatella, autor prikazuje pregnuća Čukina nasljednika Jurja Magjerca na podizanju novog zdanja Zavoda, ali i politička previranja koja su se iz Jugoslavije prenosila i odražavala na odnose između pitomaca i rektora Magjerca.

Etapa zavodske povijesti 1945.-1959. prikazana je u radu Fabijana Veraje i Milana Simčića "Zavod sv. Jeronima nakon drugoga svjetskog rata (1945.-1959.)" (353.-362.). Posebnu pozornost autori usmjeruju previranjima nakon smrti J. Magjerca, kada jugoslavenska država postavlja uvjete da Zavod napuste politički nepoćudni svećenici i da se prekine svaka veza s emigracijom. Novo doba predstavljeno je u radu Ratka Perića "Papinski zavod sv. Jeronima u Rimu (1959.-2001.)" (363.-396.). Prikazano je unutarnje ustrojstvo i organizacija Zavoda, iznesene su biografije rektora te opisane službe i ustanove vezane uz zavodsko djelovanje, kao i odnosi hrvatske države prema Zavodu u suvremeno vrijeme.

Druća cjelina ("Vodstvo, duhovni život, sestre", 397.-633.) poglavito je usmjerena na djelovanje pojedinih rektora Svetojeronimskog zavoda. U prvom prilogu Matija Berljak prikazuje životni put "Mons. dr. Josipa Pazmana, prvog rektora, 1863.-1925." (399.-428.). Profesor moralne teologije na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, dekan Fakulteta i rektor Sveučilišta, Pazman je tijekom kratkotrajnog obnašanja dužnosti rektora Svetojeronimskog zavoda (1900.-1901.) velikim dijelom zaslužan za objavu brevea pape Lava XIII. "Mons. dr. Jakov Čuka (1868.-1928.)" naslov je priloga iz pera Pavla Kere (429.-443.), u sklopu kojega je raščlanjena svestrana vjerska, ali i književno-publicistička djelatnost (pseudonim Jakša Čedomil) rektora koji je tu dužnost obnašao nepunih godinu dana. Slijedi tekst Damira Boboveca "Mons. dr. Juraj Mađerec (1885.-1957.): prilog za životopis" (445.-486.). Podrobno su predstavljena Magjerčeva višegodišnja pregnuća na mjestu rektora Zavoda (1928.-1957.), posebice u svezi s uređivanjem pitanja zavodske imovine i gradnje novoga sjedišta Zavoda. Osobito je naglašena Magjerčeva uloga nakon Drugoga svjetskog rata, kada je kao predsjednik Bratovštine sv. Jeronima pružao obilnu pomoć brojnim hrvatskim izbjeglicama. U sljedećem prilogu Ivan Golub ("Mons. dr. Đuro Kokša, 1922.-1998.", 487.-538.) kroz osobne susrete prikazuje odsječke iz života i djelovanja Đ. Kokše, rektora Zavoda od 1959. do 1978. godine.

Uratkom Antona Tamaruta predstavljen je životopis i upućeno na zasluge rektora Antona Benvina (od 1992. do 1996.), posebice u svezi s njegovim pregnućima na polju znanosti i organizaciji simpozija nacionalnog značenja ("Mons. dr. Anton Benvin, 1935.-1996.", 539.-547.). "Zavodski duhovnici i duhovni život" naslov je rada Ivana Fučeka (549.-605.). Kronološkim slijedom prikazano je djelovanje zavodskih duhovnika, zatim aspekt "fizionomije duhovnosti" u Zavodu, kao i pravila na kojima se ona zasniva.

"Mons. dr. Ivan Butković, prvi vicerektor Zavoda svetog Jeronima u Rimu (1924.-1925.)", naslov je rada Atanazija J. Matanića (607.-616.). Butković je prikazan preko djelovanja u ulozi najbližeg suradnika biskupa Mahnića, potom kroz dugogodišnje profesorsko djelovanje u Zadru i Splitu te naposljetku kao prvi vicerektor Svetojeronimskoga zavoda. U posljednjem radu druge cjeline, naslov kojega je "Sestre milosrdnice u Papinskom zavodu svetog Jeronima u Rimu" (617.-633.), s. Blanka Vrdoljak opisuje razdoblje djelovanja sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Zavodu od 1924. godine do najnovijeg vremena.

Treća tematska cjelina nosi naslov "Strukture, osobe, događanja" (635.-895.). U prvom tekstu Andrija Lukinović razmatra "Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu" (637.-647.). Prikazano je sređivanje i inventarizacija Arhiva, stanje sredenosti i potrebe, problem arhi-

vista i važnost Arhiva za proučavanje povijesti Zavoda. U prilogu je objavljen istraživačima zasigurno dragocjen sumarni inventar Arhiva Zavoda svetog Jeronima. "Knjižnica Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu" naslov je rada Tomislava Mrkonjića (649.-665.) u kojemu se iznosi sažeta povijest knjižnice te daje sadašnje stanje podjele na četiri sekcije. Petar Rajić u radu "Grobница Zavoda svetog Jeronima na groblju "Campo Verano" u Rimu" (667.-677.) iznosi kratku povijest grobnice Zavoda te objavljuje imena Hrvata koji ondje počivaju, kao i tekstove njihovih nadgrobnih natpisa.

"Na putu od kriptosti: kasni opis Vitaljićeva Psaltira iz 1703." naslov je priloga Miroslava Palamete (679.-694.). Razmatra se trisetotinjak godina stari primjerak knjige "Istumačenja Pisnih Davidovih..." don Andrije Vitaljića iz Komiže, u kojoj se uz druge sadržaje prvi put objavljuje prepjev cjelokupnog Psaltira na hrvatski jezik. Povezanost između Svetojeronimskog zavoda i bl. Alojzija Stepinca razmatra u sljedećem prilogu Josip Batelja ("Blaženi Alojzije Stepinac i Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima", 695.-752.). Autor posebice prati posvjedočenja odanosti Zavoda kardinalu Stepincu u godinama komunističkih progona i zatočenja ali i nakon Kardinalove smrti 1960. godine. "Umjetnička ostvarenja Joze Kljakovića u Zavodu svetog Jeronima" tema su rada Josipa Dukića (753.-770.). Predstavljena su najvrjednija Kljakovićeva djela načinjena za Zavod – tri mozaika na sjevernom pročelju zgrade (Krist-Knez mira, Pokrštenje Hrvata, Krunjenje Zvonimira), kao i druga umjetnička djela koja je taj zaslužni slikar poklonio Zavodu.

"Bratovština svetog Jeronima za pomoć hrvatskim izbjeglicama" (771.-841.) predmet je proučavanja Andrije Lukinovića. Utemeljena je u srpnju 1945. pri Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima kao dobrotvorna ustanova za pomoć hrvatskim izbjeglicama. Poglavitito se naglašava uloga Bratovštine u zbrinjavanju izbjeglica, njezina borba protiv izručenja pojedinaca jugoslavenskima vlastima i zasluge za pronalaženje utočišta izbjeglim Hrvatima diljem prekomorskih zemalja.

Skupina sljedećih radova odnosi se na pregnuća zaslužnih pojedinaca čiji su životi i stvaranje bili usko povezani s radom Zavoda. Milan Simčić u radu "Prof. Krunoslav Draganović, 1903.-1983." (843.-854.) obrađuje doprinose potonjega na polju povijesne znanosti, ali i u njegovoj zapaženoj karitativnoj djelatnosti od 1943. do 1967. godine. Znanstvena djelatnost "Don Josipa Burića, 1910.-1997.", svestranog proučavatelja povijesti Zavoda, prikazana je u prilogu Mile Bogovića (855.-862.), dočim se likom "Mons. Krešimira Zorića, 1912.-1983." bavi Fabijan Veraja (863.-878.). Uspomeni na Đuru Kokšu posvećen je nadahnuti tekst Dragutina Tadijanovića ("Susret u Rimu", 879.-880.), a sjećanja na 50 godina veza s Papinskim hrvatskim zavodom sv. Jeronima iznio je Augusto Campa, stručni savjetnik Zavoda ("Il Pontificio Collegio Croato di San Girolamo, passato e presente attraverso cinquanta anni di ricordi", 881.-895.).

Cjelina "Prilozi" (897.-1018.) sadrži istraživačima dragocjenu povijesnu građu. U prvom radu Jure Bogdan donosi pregled "Pokrovitelja, poglavara i pitomaca Zavoda svetog Jeronima" (899.-979.). Prilozi sadrže popise kardinala pokrovitelja Zavoda, članova biskupske komisije za Zavod, članova uprave imovine Zavoda i crkve sv. Jeronima, duhovnika, svećenika studenata, stipendista, članova upravnoga vijeća Zavoda te biskupa – nekadašnjih zavodskih pitomaca. U radu "Hrvatski redovnici i redovnice doktori i magistri u Rimu od 1900. do 2001. godine" (981.-1018.) Ljudevit Maračić objavljuje podatke o hrvatskim redovnicima i redovnicama koji su tijekom prošlog stoljeća u Rimu postigli stupanj magisterija ili doktorata. Popis je posebno dragocjen jer uključuje, uz teološke, i druge znanstvene discipline.

Cjelina "Dokumenti" (1019.-1043.) sadrži izbor najvažnijih dokumenata iz prošlosti Zavoda. Objavljeni su: hirograf pape Pija VI. od 27. II. 1790., kojim se uspostavlja Zavod svetog Jeronima; zavodska pravila od 10. X. 1793.; breve *Slavorum gentem* pape Lava XIII. iz 1901. godine; tekst

sporazuma između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS od 27. I. 1924. te dokument o promjeni naslova – imena Zavoda sv. Jeronima (27. VII. 1971.). Šesta cjelina sadrži "Bibliografiju o ustanovama svetog Jeronima" (1045.-1168.), autori koje su Ratko Perić i Jure Bogdan. Slijede kazalo osoba (1169.-1209.) i sadržaj (1211.-1214.) te bogat ilustrativni blok, koji je svojim promišljenim odabirom vrijedan prilog poznavanju prošlosti i kulturnog naslijeđa Zavoda.

Opsežno monografsko djelo, pisano iz pera vrsnih proučavatelja hrvatske crkvene povijesti, zasnovano na bogatoj arhivskoj građi i dosadašnjim saznanjima historiografije, Zbornik Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, svakako je impresivna edicija. Podrobno ocrtan povijesni razvoj i istaknuta djela zaslužnih članova – temeljne su odlike monografije. Zavod koji je povijesnim razvojem i sudbinom odražavao i mukotrpnost hrvatske povijesti novijeg doba, zasigurno je – o tome 1214 stranica djela zorno svjedoči – zaslužio opsežan zbornik. Jednako tako, brojni istaknuti pojedinci, njegovi zaslužni članovi i promicatelji, zasigurno će, možda upravo zahvaljujući poticajima iz nekog od tih uradaka, i u budućnosti pronalaziti mjesto u istraživačkim pregrnućima hrvatske historiografije.

Lovorka Čoralić

Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*, Novi Liber, Zagreb, 2003., 519 str.

Ivo Goldstein autor je knjige *Hrvatska povijest* izdane u ožujku 2003. u Zagrebu u izdavačkoj kući *Novi Liber* unutar biblioteke *Historiae*. Urednik knjige je Slavko Goldstein. Recenzenti knjige su Zdenka Janeković-Römer, Marijan Maticka i Mario Strecha, dok je redaktor Ivo Žanić. Zemljovide za knjigu pripremio je autor osobno.

Knjiga ima 519 stranica od kojih je 512 stranica teksta s 250 ilustracija opširnih legendi, 23 povijesna zemljovida te brojnim kronološkim i statističkim tablicama. Knjiga je podijeljena na 11 poglavlja, dalje podijeljenih na 58 potpoglavlja. Na kraju knjige, točnije od 449 do 519 stranice, nalaze se "Dodaci" u kojima je bibliografija, popis zemljovida i slika, kazalo osobnih imena i geografskih pojmova te bilješka o piscu. Predgovor knjizi je napisao sam autor.

U prvom, uvodnom poglavlju (13.-18.), autor konkretizira pojam prostora koji se tijekom stoljeća nazivao Hrvatska. Naime, on smatra da taj prostor nije uvijek imao jednaku važnost s obzirom na mjesto koje je zauzimao u raznim državnim tvorevinama prisutnim na našim prostorima. Također određuje taj prostor sa zemljopisnog aspekta, analizirajući reljef, klimu, vode, floru, faunu, regionalne osobitosti i more.

U drugom poglavlju, nazvanom *Hrvatske zemlje u Antici* (19.-34.), autor ističe važnost kulturne, civilizacijske, etničke, ekonomske i političke situacije koju su Hrvati zatekli na novonastalim područjima. Kronološki vrednuje značenje i utjecaj, najprije ilirske, zatim keltske, rimske i bizantske kulture na Hrvate. U tom poglavlju, kao i u nekim kasnijim, autor ističe kronični nedostatak pisanih izvora za najraniju hrvatsku povijest te se vrlo često oslanja na djelo Konstantina Porfirogeneta "De administrando Imperio".

U trećem poglavlju, nazvanom *Priča o postanku* (35.-38.), I. Goldstein govori o prvim stoljećima hrvatske povijesti. Osvrćući se na postanak i značenje imena Hrvat, autor smatra da Hrvate u najranijem razdoblju valja jasno razlikovati od Slavena doseljenih na prostor današnje Hrvatske. On naime smatra da se te razlike ne mogu jasno odrediti, ali da je očito kako su Slaveni po dolasku u naše krajeve, tijekom dugotrajnog procesa prihvatili od Hrvata hrvatsko ime.

U četvrtom poglavlju, nazvanom *Stvaranje prvog kulturnog pejzaža: ranosrednjovjekovlje* (39.-60.), autor najprije pojašnjava sam proces doseljavanja Hrvata, koji dijeli na dva vala. Zatim iznosi tezu prema kojoj je pokršćavanje, čije početke u Hrvata datira s prelaska iz VII. u VIII. st., osnovni